

ILK BOLALIK DAVRIDA PSIXOFIZIOLOGIK RIVOJLANISH VA TASHQI MUHITNING TA’SIRI

Maktabgacha ta’lim yo’nalishi
105 guruh talabasi Hayitboyeva Yulduz

Annotatsiya:Maqolada ilk bolalik davrida tashqi muhitning ta’siri, ilk bolalik davri psixologiyasi va ota-ona o’rtasidagi muloqot, ilk bolalik davri muamolari va yechimlari haqida so’z boradi.

Kalit so’zlar: nutq, ilk bolalik davri, aktiv nutq ,passiv nutq,predment, motivatsiya,psixika, inqiroz,men konsepsiyasi, tashqi muhit, ota-ona, muloqot, shaxs, bola, xotira.

Ilk bolalik davri bola bir yoshdan uch yoshgacha bo’lgan davrni o’z ichiga oladi.Ilk bolalik davri nutq rivojlanishi uchun eng samarali davr hisoblanadi. Ota-ona tamonidan nutq rivojlanishi uchun qulay sharoit yaratib berilmasa bola nutqi buziladi.Bolada psixik rivojlanishning asosi nutq. Nutq buzilsa bola psixik rivojlanishidan ham tengdoshlariga nisbatan ortda qoladi.

Nutqning rivojlanishi ikki yo’nalishda bo’ladi akktiv nutq -boshqalar nutqini tushunishga intilishi lekin o’zi tallafuz qila olmaydi.Aktiv nutq shaxsiy nutqning shaklanishi.Ilk bolalik davrida bolalarning psixikasi quyidagicha rivojlanadi. Bola ikki uch yoshlarga borib amaliy taffakurdan birinchi marta foydalanadilar,taffakurning rivojlanishi nutqining o’sishi bilan mustahkam bog’liqdir.ilk bolalik davridagi bolalar idroklarini qo’yilgan vazida asosida tashkil eta olmaydilar ulardagi bu xil idrok juda qisqa muddatli bo’ladi.Rasmlarga qarash o’simlik va hayvonlarni parvarish qilish idrokning o’sishiga juda yaxshi tasir qiladi.

Diqqat ilk yoshdagi bolalrning diqqati nihoyatda ixtiyorsiz bo’ladi,ixtiyorsiz diqqatning taraqqiyoti qiziqishlarning boyib borishiga bog’liqdir.Bu yoshdagi bolalarda ixtiyoriy diqqat endigina vujudga Kela boshlaydi. Xayol ikki yoshda ranglarni sezish birdaniga ortib boradi ,xayolning elementary formation namayon bo’ladi zavqlanish xayratlanishbu yoshda bola yangi narsani o’ylab topishga va aldasha qodir bõlmaydi.

1,5 yoshga borganda o’zlarini tez -tez uchratib turgan predmentlarini ,ularning rangi, hajmi,shaklining o’zgarishidan qatib nazar tanib oladilar.

2 yoshga kelganda bola bir necha hafta oldin ko’rgan narsasini eslay oladi.ilk bolalik davrida psixolog olimlarning fikricha bolaning aqliy rivojlanishning yarimi 3-4 yosh davriga to’g’ri kelar ekan. Shuning uchun ham bu davrda bolalar ota onasiga ko’plab savollar beradi va savol berishdan also charchamaydilar ular savol bearish orqali dunyoni bilishga harakat qiladilar ota onalar bu savollariga javob berib komil inson tarbiyalaydi.Agarda bola savollariga vaqtida javob berilmasa bolaning ongida bo’shliq paydo bo’ladi bu boshqalar tomanidan noto’g’ri malumotlar bilan to’ldirilishi mumkin shuning uchun bolalarning savollariga vaqtida to’g’ri javob berishga harakat qilish kerak.

Agar biz miyani tassavur qilish mumkin bo’lganda eng kuchli va murrakkab kompyuter deb tassavur qilsak bolaning muhiti , xodisalarni kiritib boruvchi klaviatura kabi xarakat qiladi kompyuter shu qadar kõp xotira xajmiga egaki dastlabki uch yil ichida odamlar armiyasini kiritishi mumkin bo’lganidanda ko’proq ma’lumotni saqlashi mumkin”[1;211.S]. Ilk bolalik davrida bolani to’g’ri ovqatlantirish, to’g’ri tarbiyalash turli yuqumli kasaliklardan saqlash butun umri davomida sog’lom yurishini kafolatlaydi.Ilk bolalik davrida bolalar jismoniy jihatdan juda tez rivojlanadilar.

Og’ir kasaliklarga uchramagan jismoniy jihatdan sog’lom o’sgan bola 9-10 oylikda yura boshlaydi. 1 yashar bolaning bo’yi 75 sm (yiliga 15 sm o’sadi),vazni 9 kg yiliga 6 kg ko’payadi.2 yashar bolaning bo’yi 92 sm (yiliga 10 sm o’sadi) vazni 12,5 kg yiliga 3,5 kg ga

ko’payadi.3 yashar bolaning bo’yi 92 sm(yiliga 7sm o’sadi) vazni 14 kg yiliga 1,5 kg ga ko’payadi.Suyaklarining qotishi va o’sish pratsessi davom etadi 3 yoshga yetganda sut tishlari chiqib bōladi Umurtqasi rivojlanib bola gavdasini ko’taradigan bo’ladi ichki o’rganlari ham o’sadi o’pka va yurak xarakatlarining aktivligi xisobiga vazn ortib boradi.ilik bolalik davrida ko’rish, eshitish, Tam,va xid bilish, teri hamda xarakat sezgilarining sezgirligi ancha o’tkirlashadi.Bolalarning kattalar bilan hamkorlikda yoki mustaqil predmentli xarakatlarni egalashda yutuq yoki muvafaqiyatsizlik, omadsizlik xollar bolada turli his-tuygu va kechinmalarni quvonch ,tashvish, achinish,qaygurish, samimiylik kabilarni vujudga keltiradi.tushunishning eng qulay davri bir yoshdan bir yarim yoshgacha bo’lgan davr bu davrda bola predment va jismlarning nomlarini oson o’zlashtirib oladi.

Ikki yoshgacha davrida kattalar bilan muloqotga kirishadi va uy jihozlarini o’rgana boshlaydilar.Bolalrning o’yinlarini tashkil qilishga ularga uyichoqlar tanlab berishga ota onalar ahamiyat berishlari kerak.Bu yoshdagi bolalarning o’yichoqlari anchagina yirik rangbarang qimiraydigan ya’ni bolalarning etiborini o’ziga jalb qiladigan yengil va osan yuviladigan bo’lishi kerak

Tili chiqib idrok va taffakuri anchagina o’sgan bola tevarak atrofidagi xar turli narsalarga ongli munosabatda bo’la boshlaydi bola o’zining turli ehtiyojlarini anglab o’zining shaxsini shaklantira boshlaydi. O’yin tevarak atrofidagi narsalarni bilish vositasi emas balki qudratli tarbiya vositasi hamdir. “Chaqalo’gingiz mukamal inson bo’lishi uchun xomilador bo’lishdan avval ham chaqalo haqida o’ylang homiladorlikning dastlabki 4-6 haftasi chaqaloqning rivojlanishidagi muhim davr bo’lajak onalar har kuni homilaning miyasi va orqa miyasi rivojlanishi uchun zarur bo’lgan 400 mikrogramm foliy kislotasini olishlari kerak shu tarzda asab tizimining umummiy nuqsonlarining 50-70 %oldini olish mumkin “[2;278 S]

Tadqiqotchiar quyidagi tajribani o’tkazib ko’rdilar; tarbiyachi ikki guruh bolalarni yig’di va birinchi guruh bolalarga tarbiyachisi televizorda kattalarning qo’g’irchoqlarga bo’lgan samimiy va mehrlil munosabatini ko’rsatdi keyin bu guruhdagi bolalarni birma bir xonalarda qo’g’irchoqlar bilan yolg’iz qoldirishdi bolalar ham qo’g’irchoqlarga samimiy mehrlil munosabatni bo’ldilar ikkinchi guruh bolalarga tarbiyachisi televizorda kattalarning qo’g’irchoqlarga yoman qo’pol munosabatda bo’lganini ko’rsatdi keyin bolalarni birma bir qo’g’irchoqlar bilan yolg’iz qoldirishdi bolalar kattalar nima qilgan bo’lsa shuni takrorladi bolalar ham qo’g’irchoqlarga yamon munosabatda bo’lishdi bundan xulosa shuki bolalar kattalarning qilgan barcha amallarini to’g’ri deb hisoblydilar o’zlari ham hayotda takkrorlashga harakat qiladilar.Bolalar kattalar yordamida dunyoni anglyaydi

Xulosa: Bolalarkelajakda komil inson bo’lib kamol topishda bola istiqomat qilayotgan muhitning ro’li katta.Ota-ona kulol bola loy deganidek hozirgi kunda ko’proq vaqtimizni telefon va xar turli seriallar ko’rishga sarflamasdan bola tabiyasiga e’tiborimizni qaratsak Alisher Navoi, Abu Ali Ibn Sino kabi allomalrni yetstirib chiqarishimiz aniq. Chunki har bir bolaning ichida o’z dahosi bo’ladi uni yuksaltirish ham sindirish ham ota onalarning qo’lida.Ota onalar farzand tarbiyasidan oldin o’zlarini tarbiyalab olishlari zarur ya’ni oilaviy muhitni ota ona bir biriga bo’lgan hurmat,ona otaning oiladagi o’rnini qadrlashi,ota esa onaga bo’lgan muomulasini yaxshilashi va ota onalar farzandlarining ko’z oldida bir birlar bilan janjallashasligi zarur chunki bolaning ota onasiga bo’lgan hurmati va ishonchi yo’qoladi.Oilada oilaviy kutubxona tashkil qilinishi , va oilada ko’p kitop o’qishni tadbiq qilsak Bolalarimizni telefon va shu kabi ijtimoiy tarmoqlarga emas kitobga bo’lgan mehrril oshadi.”Tarbiya qancha mukkamal bo’lsa, xalq shuncha boy yashaydi” SH.M.Mirziyoyev.

Foydalanilgan adabiyotlar

1.Ota-ona va farzandlar o’rtasidagi munosabatlar tuzuvchilar Xisham Altalib ,Abdulxamid Abusulaymon ,Omar Altali. Xalqaro Islam taffakuri instituti Bishkek 2023

2. Umumiy psixologiya darsligi tuzuvchilar F.I.Xaydarov ,N.I.Xalilova Toshkent 2009 nashrdan chiqarilgan
3. www.arxiv.uz
4. O’Gilxontolibjonovna, V. (2023). AXBOROT MUHITI YOSHLAR IJTIMOY NORMALARI SHAKLLANISHIGA TA’SIRINI TADQIQ ETISHNING METODIK JIHATLARI. Современное образование (Узбекистан), (11 (132)), 15-22.